

Afasia tutkimuksen kohteena

Heini Hakosalo: On Speaking Terms. Scientific Boundary Work and the Discovery of Aphasia, 1861–1874. Multi-print Oy, Oulu 2006. 361 s.

■ Heini Hakosalo ilmoittaa kirjansa alussa jakavansa konstruktivisen tieteenhistorian oletukset: tieteelliset tosiasiat rakennetaan (constructed) paremminkin kuin saadaan, tieteen tiedollisia ja sosiaalisia puolia on syytä tarkastella yh-

dessä ja tieteellisen tiedon tuottaminen on sidoksissa historiallisiin yhteyksiinsä (context-bound). Kirjoittaja pystyy välittämään lukijalle sen, että hyvä historian tutkimus muistuttaa salapoliisin työtä: ”In sum, historical study of disease concepts should, in the manner of the good old-fashioned detective, identify the means, the motives and the opportunities of the actors” (s. 11).

Mahdollisuuksilla (opportunities) Heini Hakosalo tarkoittaa sitä erityistä historiallista tilannetta (context), joka mahdollistaa senkaltaisen ajattelun ja toiminnan, joka synnyttää tarkastellun käsitteen. Tässä tapauksessa kyseessä on afasia. Motiiveilla hän tarkoittaa niitä syitä, joita tiedemiehillä tai tiedeyhteisöllä oli pitää tarkastellun käsitteen syntyyn johtanut tieteellinen keskustelu käynnissä. Keinoilla (means) Hakosalo tarkoittaa esimerkiksi niitä keinoja, joilla Pariisissa havaittu ja määritelty tieteellinen ilmiö afasia saatettiin muiden tieteellisten yhteisöjen tietoon.

Heini Hakosalo tarkastelee kiehtovaa aikakautta, jolloin antiikista periytyvä lääketieteen teoreettinen viitekehys lopullisesti vaihtui täysin uudeksi, edelleen vallitsevaksi. Samaan aikaan kun afasian syyt lokalisoitiin tiettyihin tarkoin määriteltyihin aivojen alueisiin, ”lokalisoitiin” tartuntatautien syyt pieneliöihin, mikrobeihin. Molemmat liittyvät 1800-luvun kuluessa tapahtuneeseen lääketieteellisen ajattelun mullistukseen. Siihen asti tautien luonnetta ja niiden syitä koskeva ajattelu oli perustunut ruumiin nesteisiin tai

ne uudella ajalla osittain korvanneisiin yhtä epäspesifisiin kemiallisiin tai mekanistisiin ajatusrakennelmiin. 1700-luvulta alkaen taudit pyrittiin paikallistamaan yhä tarkemmin, aluksi muutoksiin kudoksissa ja myöhemmin 1800-luvulla muutoksiin soluissa. 1800-luvun lopulla muutoksien aiheuttajiksi tunnistettiin useissa tapauksessa mikrobit.

Tautien yhdistäminen spesifeihin ilmiöihin – soluihin, mikrobeihin – oli kiinteässä yhteydessä teknologiseen kehitykseen, joka käynnistyi teollisen vallankumouksen myötä 1700-luvulta lähtien. Linssien valmistus ja sen seurauksena mikroskoopit kehittyivät 1800-luvun kuluessa tasolle, jossa solujen ja mikrobien havainnointi oli luotettavasti toistettavissa. Samalla kehittyi ratkaisevasti mikroskopointiin läheisesti liittyvä teknologia, kudosten kiinnitys, mikrobien viljely, kudosten ja mikrobien värjäys jne. Ilman tätä teknologista edistymistä olisi tautien biologisen perustan havainnointi ollut mahdotonta. Heini Hakosalo tuo kirjassaan monin paikoin esille tämän teknologisen edistymisen merkityksen aivotutkimukselle.

Yksi filosofian ja tieteen historian kiinnostavimmista kysymyksistä on, miten eri aikoina on nähty henkisten tapahtumien (sielun) ja aivojen (ruumiin) liittyvän toisiinsa? 1800-luvulla astuttiin ensimmäisiä askeleita sillä tiellä, jossa erilaisia henkisiä toimintoja yhdistettiin tiettyihin aivojen osiin. Keskeisin tapahtuma tässä kehityksessä oli sen osoittaminen, että ihmisen osittainen

tai täydellinen kyvyttömyys kommunikoida puheen tai kirjoituksen avulla, vaikka älykyys ja aisti- ja lihastoiminnot ovat normaaleja, johtui tiettyjen aivojen osien vauriosta. Kyseistä ilmiötä ryhdyttiin kutsumaan käsitteellä afasia, käsitteellä, jonka synnyn ja vakiintumisen historia on Heini Hakosalon tutkimuksen kohteena.

Kirja etenee kronologisesti, alkaen Paul Brocan afasiaa koskevasta esityksestä Pariisin antropologisessa seurassa huhitikuussa vuonna 1861 ja päättyen saksalaisen Carl Wernicken monografiaan ”Der aphasische Symptomenkomplex. Eine psychologische Studie auf anatomischer Basis” vuodelta 1874. Kirja jakautuu neljään osaan, joista ensimmäinen esittelee Paul Brocan afasiaa koskevat teesit ja niitä edeltäneen ranskalaisen afasiakeskustelun. Kirjan toinen osa käsittelee afasiaa koskevaa pariisilaista keskustelua vuosina 1861–65. Kirjan kolmannessa osassa Hakosalo esittelee afasiakeskustelun laajenemisen Brittein saarille ja saksankieliseen Eurooppaan. Kirjan neljäs osa keskittyy Carl Wernicken työhön ja siihen miten afasian käsitteestä tuli osa ”oppikirjatiedettä”.

Toivottavasti kirjoittaja saattaa työnsä myös suomenkieliselle yleisölle tutuksi ja tässä yhteydessä käsittelee sitä, miten hänen tarkastelemaisensa afasia-käsite levisi Suomeen. Tätä Heini Hakosalo ei arvioitavanani olevassa kirjassa käsittele. Kirjan vähäisiä puutteita on, että siinä ei ole hyvää kuvaa (tai mieluummin kuvia), jonka avulla aivojen anato-

miaan perehtymätön lukija voisi helposti paikantaa ne aivojen rakenteet joista kulloinkin puhutaan.

Heini Hakosalon kirja on arvokas lisä suomalaiseen tieteenhistorialliseen tutkimukseen, erityisesti lääketieteen historiaan. Kirjaa voi suositella jokaiselle, joka on kiinnostunut länsimaisen tieteellisen ajattelun kehityksestä. Kirja on sujuvaa, hyvää englantia ja tarjoaa miellyttävän ja paikoitellen jännittävän lukuelämyksen.

Heikki S. Vuorinen